

Marek Motyka

Streszczenie rozprawy doktorskiej

**Spoleczno-kulturowe uwarunkowania zjawiska narkomanii
(Socjologiczne studium młodzieży Podkarpacia)**

W ciągu ostatnich kilku dekad badacze zjawiska narkomanii zwracają uwagę na niespotykaną wcześniej dynamikę stanowisk wobec narkotyków i wzrost popularności wskazań co do zażywania tych środków w celach hedonistyczno-rekreacyjnych. Wraz z eskalacją zjawiska narkomanii identyfikowane są liczne problemy związane z korzystaniem z tych specyfików – o zasięgu zarówno jednostkowym, społecznym, jak i globalnym. Ostatnia dekada obfituje w niemal zupełnie wymykające się wszelkiej kontroli wydarzenia związane głównie z rozprzestrzenianiem się zjawiska „dopalaczy” – legalnego handlu tymi środkami w całej Polsce, dwóm falom licznych zgonów związanych z ich zażywaniem, niezwykle wyrachowaną dystrybucją „dopalaczy” za pośrednictwem witryn internetowych, a zwłaszcza liberalizacją stanowisk wobec tych nowych narkotyków. Niebagatelne znaczenie w kreowaniu pronarkotykowych stanowisk należy również przypisać popularności marihuany, zyskującej coraz silniejszy status używki rekreacyjnej.

„Spoleczno-kulturowe uwarunkowania zjawiska narkomanii (Socjologiczne studium młodzieży Podkarpacia)” to dysertacja, której celem jest identyfikacja aktualnych przyczyn sięgania przez młodzież po środki o potencjale narkotykowym. Problematyka badawcza ogniskowała się wokół pozyskania rzetelnych danych umożliwiających zdiagnozowanie zjawiska zażywania narkotyków przez młodzież województwa podkarpackiego oraz ustalenia czynników sprzyjających podejmowaniu inicjacji narkotykowych wśród tego segmentu populacji.

Praca składa się z trzech części: teoretycznej, metodologicznej i empirycznej. Część teoretyczną stanowią pierwsze trzy rozdziały. W pierwszym z nich zaprezentowano koncepcję rozważań podjętych w rozprawie doktorskiej: określono temat oraz przedstawiono argumenty przemawiające za podjęciem inicjatywy badawczej, zdefiniowano główne pojęcia występujące w temacie pracy, określono populację, z której została wyłoniona próba badawcza oraz wskazano wykorzystane

przez autora źródła potwierdzające identyfikację dynamicznych przemian zachodzących w zjawisku narkomanii. Podkreślono rolę kultury masowej jako platformy kreującej transformacje rozpoznawane w badanym zjawisku. W drugim rozdziale przedstawiono ramy teoretyczne dysertacji, przy czym – w celu wielowymiarowego ujęcia zjawiska narkomanii – odwołano się do kilku paradygmatów, przyjmując eklektyczną perspektywę badawczą. Trzeci rozdział stanowiący egzemplifikację dynamiki zjawiska narkomanii, przedstawia zarówno nowe populacje decydujące się na zażywanie narkotyków, identyfikację nowych metod osiągania narkotycznych doznań jak również przykłady występowania pronarkotykowych treści w wytworach współczesnej kultury masowej.

Czwarty rozdział dysertacji stanowi jej część metodologiczną. Określono w nim cele i zakres badań empirycznych, zoperacjonalizowano główne pojęcia, sformułowano problemy i hipotezy badawcze. W celu pełniejszej eksploracji zjawiska narkomanii podjęto się zastosowania triangulacji metod badawczych: analizy danych zastanych, przeprowadzenia badań jakościowych, jak również realizacji szeroko zakrojonych badań ilościowych wśród losowo dobranej populacji młodzieży. W ramach pierwszej metody przeprowadzono wtórną analizę danych raportów ukazujących tendencje w zjawisku narkomanii w ciągu ostatnich dwóch dekad. W ramach badań jakościowych przeprowadzono wywiady z dwudziestoma osobami potwierdzającymi zażywanie narkotyków. W badaniach ilościowych przy użyciu autorskiego kwestionariusza ankiety zebrano materiał empiryczny od losowo dobranej próby młodzieży ze szkół ponadgimnazjalnych województwa podkarpackiego (N=2237), spośród której 712 uczniów (31%) przyznało się do zażywania narkotyków.

Wyniki ustalone w ramach niniejszej dysertacji przy zastosowaniu triangulacji metod badawczych są względem siebie komplementarne i pozwalają określić w objętym pomiarem województwie aktualne uwarunkowania zjawiska narkomanii wśród młodzieży szkół ponadgimnazjalnych.

Istotne znaczenie w sięganiu po narkotyki należy przypisać rodzinie, w której dorasta dana jednostka. Wyniki analizy danych zastanych wskazują, że zażywanie narkotyków jest obserwowane najczęściej u adolescentów, których rodzice deklarują

liberalne postawy wobec tych środków i u młodzieży pozbawionej dostatecznej kontroli rodzicielskiej. Ponadto zażywaniu narkotyków sprzyja niskie zaangażowanie rodziców w sprawy dziecka, brak wsparcia z ich strony, długotrwałe wyjazdy rodziców do pracy za granicę, wychowywanie się w rodzinach tzw. patologicznych. Dane z badań jakościowych przeprowadzonych z użytkownikami narkotyków stanowią potwierdzenie wyników uzyskanych w analizie danych zastanych. Uzupełnienie stanowią wyniki uzyskane w badaniach ilościowych, w trakcie których stwierdzono, że po narkotyki częściej sięgają przede wszystkim jednostki niepodlegające odpowiedniej kontroli ze strony rodziców.

Równie istotne w narkotykowych inicjacjach wydają się uwarunkowania środowiskowe. Stwierdzone na podstawie analizy danych zastanych czynniki ryzyka w otoczeniu respondenta to głównie obcowanie z osobami zażywającymi te środki w szkole lub w środowisku rówieśniczym. Obserwacje te zostały w pełni potwierdzone danymi zebranymi w badaniach jakościowych, w których każdy uczestnik wywiadu zaznaczył w swoim otoczeniu obecność wielu osób zażywających narkotyki oraz wskazał, że pierwszy kontakt z tymi środkami został podjęty pod wpływem namowy z ich strony. Uczestnicy wywiadów to mieszkańcy zarówno dużych, jak i małych miejscowości badanego regionu, co potwierdza ekspansję zjawiska narkomanii z terenów zurbanizowanych na obszary wiejskie. Wyniki badań ilościowych są komplementarne wobec przedstawionych powyżej; po narkotyki zdecydowanie częściej sięgają respondenci posiadający w gronie rówieśniczym znajomych, którzy mają już za sobą narkotykową inicjację.

Ważną rolę w liberalizacji stosunku do narkotyków, a w rezultacie stosunku do zażywania tych środków, należy przypisać czynnikom kulturowym. Wyniki wtórnej analizy danych empirycznych wskazują, że po środki te częściej sięgają jednostki zaniedbujące praktyki religijne, których dotychczasowe normy mogły ulec zmianom pod wpływem presji otoczenia, bądź pod wpływem pronarkotykowych przekazów pojawiających się w mediach masowych wyłoniły się nowe. Dane uzyskane w ramach badań jakościowych również podkreślają doniosłość roli mediów w kreowaniu liberalnego wizerunku środków odurzających. Wskazują one także istotną rolę

pronarkotykowych przekazów w wytworach kultury popularnej, a przy tym utrwalanie się opinii o niskiej szkodliwości zażywania narkotyków. Wyniki badań ilościowych stanowią uzupełnienie powyższych obserwacji. Ustalone w próbie badawczej czynniki kulturowe sprzyjające sięganiu po narkotyki to: liberalny stosunek do tych środków kreowany przez media, korzystanie z pronarkotykowych wytworów kultury popularnej, brak zaangażowania religijnego oraz chaos normatywny.

Nie bez znaczenia dla rozwoju omawianego zjawiska wydają się być również uwarunkowania społeczne. Jak ustalono podczas analizy danych zastanych, okoliczności sprzyjające eskalacji narkomanii to: zjawisko bezrobocia i trudna sytuacja ekonomiczna, niewydolność wychowawcza środowiska szkolnego, wzrost atrakcyjności oferty narkotyków na rynku i większa ich dostępność, handel środkami odurzającymi w Internecie, dobrze zorganizowana przestępczość narkotykowa oraz skutkujące przekonaniem o niskiej szkodliwości narkotyków braki edukacyjne z zakresu konsekwencji ich zażywania. Ustalone w badaniach jakościowych czynniki społeczne sprzyjające sięganiu po narkotyki to wzrost ofert nowych narkotyków i większa ich dostępność, ekspozycja na propozycje zażywania w Internecie oraz braki informacyjno-edukacyjne o konsekwencjach sięgania po narkotyki. Komplementarne do powyższych są dane uzyskane w badaniach ilościowych, uznające większą dostępność narkotyków oraz ekspozycje na propozycje ich zażywania na internetowych witrynach za kluczowe przyczyny narkotykowych inicjacji.

Zaprezentowany w niniejszej dysertacji materiał badawczy może z powodzeniem służyć praktykom (socjologom, pedagogom, psychologom) oraz instytucjom ukierunkowanym na profilaktykę społeczną. Może on również stanowić bazę wyjściową do dalszego eksplorowania tego ważnego zjawiska społecznego w województwie podkarpackim.